

Особливості формування українсько-єврейських відносин

Тиский Михайло Григорович, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Усвідомлення особливостей інших націй чи етнічних груп відбувається за принципом «ми» - «вони». Тому, крім знань про свій народ, в етнічних суб'єктів формуються знання, що відображають особливості інших етнічних груп. Досить актуальним питанням нині є формування розуміння необхідності досягнення балансу і гармонії у міжнаціональних відносинах.

Після розпаду Київської Русі, а потім занепаду її спадкоємиці Галицько-Волинської держави, перед українцями виникла дилема: розчинитись серед інших націй, зникнути як народ чи зберегти себе як націю. Утворення Української козацько-гетьманської держави у 1648 р. стало підтвердженням того, що український народ знайшов у собі силу для подальшої боротьби за своє існування як нації.

Протягом більш як три століття під владою Російської, а згодом Австро-Угорської імперій на долю українців випали нелегкі випробування. Кожна імперія в процесі свого історичного існування формувала своєрідний тип імперської людини. Так, на думку українського публіциста Є. Маланюка, «процес формування в Росії типу імперської людини – «росіянина» - не був ані процесом історичним, ані процесом взагалі. Це був брутальний, масово-механічний виріб, виконаний терористично-поліційною машиною тотально-зентралізованої держави»[1, с.29]. Малорос, на думку автора праці « Малоросійство», це « тип національно-дефективний, скалічений психічно, духовно...який при польських конскрипціях називав себе поліщуком чи тутейшим, як при советських переписах записував свою національність «русській»: то є лише мімікрія і самооборона, за якими тягнуться віки гіркого досвіду»[1, с. 30]. Малоросійство, на думку В. Липинського, це історична хвороба

бездержавності яка найменше торкнулась передусім українського селянства.

Втрата державності в часи « української революції 1917-1921 рр. » сталась, на думку Д. Донцова передусім через те, що «соціалістичні українські партії вірили в червону Росію, як вірили в білу Росію нащадки колишнього панства козацького»[2, с. 39].

Український поет І. Франко у своїй філософській поемі « Мойсей » проводить паралелі між євреями, які 40 років шукали «землю обітовану», та українцями, які протягом декількох століть немогли відновити свою державність. Франко у своїх працях доводить , що нації слід визначати на основі спільності культури. Згодом, через сто років, англійський філософ Е. Сміт обгрунтував тезу про те, що «нації вважаються формою національної культури, загалом доступної всім членам спільноти національної держави». Євреї, на думку вченого, заснували первісний ідеал і прототип нації і близько двох тисяч років навіть в діаспорі чи у вигнанні залишались безперервною нацією [3, с. 38, 96].

Один із лідерів сіоністського руху В. Жаботинський у полеміці з М. Грушевським погоджується , що «вжкою є доля тієї народності, земля якої поневолена чужим володарем», але на його думку, «безмежно гіршою є доля народу, який цілком втратив свою землю і поневіряється в розсіянні по чужих країнах»[3, с. 40]. У статті « До питання про націоналізм » Жаботинський звертає увагу на те, що « доки певна нація творить більшість на своїй території, їй навіть за найсильнішого гноблення не загрожує асиміляція. Але коли території нема, інстинкт національного самозбереження висуває сурогати, головно – релігію, бо на її підвалинах найлегше збудувати складну мережу відокремлюючої обрядності»[4, с. 29].

Євреї проживали на українських землях ще з періоду Боспорського царства у V – IV ст. до н. е. та Хозарського каганату у VII – VIII ст. н. е. Як підприємців з Близького Сходу їх прихильно зустрічала боспорська й хозарська влада. На Галичину та Волинь перші євреї почали переселятись з

Польщі та Чехії ще з XII ст., коли цими землями правили руські князі. В часи Литовської держави прибулим з Центральної Європи євреям надавались великі привілеї. Подальше розселення євреїв на схід – на українські провобережні та лівобережні землі мало прямий зв'язок з територіальною експансією Польщі. На загарбаних українських землях євреї ставали панськими слугами, а також орендарями феодальних маєтків. Чисельність євреїв на українських землях у 1648 році становила близько 85 тисяч осіб [5, с. 137].

Націоналізм, як продукт Французької революції 1848 р., поширювався в Європі передусім у багатонаціональних державах де національна інтелігенція переконувала решту суспільства, що вони є окремою національною групою, а отже, заслуговують на незалежну державність. Величезний вплив у цьому регіоні мали ідеї німецького філософа Й. Г. Гердера, який у своїх працях доводив, що кожна культура має власну цінність. Це було принципово важливим для бездержавних народів, чії мови та культури потерпали зневагу передусім від імперських народів.

Дороговказом до власної держави для євреїв була ідея нації, названа сіонізмом. Ідею єврейського націоналізму розвинув австрійський єврей Т. Герцль у книзі «Єврейська держава: спроба сучасного вирішення єврейського питання»(1896). Однак, ідея повернення до Палестини не одразу завоювала серця євреїв. Адже прагнення своєї держави у євреїв виникло вже давно. До цього підштовхували масові переслідування та погроми євреїв в європейських країнах. Єврейський рух на початку XX століття був різноликим. Частина євреїв виступала за їхню асиміляцію в тих суспільствах, в яких вони жили. Друга частина вирішила фінансово допомагати тим євреям, які вже поселились в Палестині. Однак, попри різні погляди та підходи, коли сіоністська ідея стала провідною, то всі євреї почали втілювати її в життя.

Оптимістична та перспективна співпраця в єврейсько-українських відносинах намітилась в часи Української Народної Республіки 1917-1921 рр. Тоді євреї мали п'ятдесят депутатів у Центральній Раді та п'ять депутатів у Малій Раді, а також було створене й Міністерство єврейських справ. Однак з усіх існуючих єврейських політичних партій на співпрацю з ЦР УНР погодились лише соціалісти та сіоністи. Та все ж єврейські партії були тоді негативно налаштовані до ідеї незалежності України. Тому під час голосування за Четвертий універсал вони або утримались, або голосували проти. Проте, сам факт створення міністерства в уряді УНР не зупинило масових погромів євреїв [5, с. 489]. За оцінками істориків, під час погромів 1919 – 1920 рр. в Україні загинуло від 35 до 50 тис. євреїв, а відповідальність за це несуть всі учасники конфлікту. Та для багатьох євреїв, які вважали себе росіянами, всю вину за погроми було легше скласти на українців, ніж на Денікіна. Перші погроми в Росії були підбурені чутками, що нібито євреї вбили у 1881 р. царя Олександра II [5, с. 329]. На думку В. Жаботинського частина євреїв, щоб уникнути погромів, виступали за їхню асиміляцію в тих суспільствах, в яких вони жили. Так, « у Празі, Львові, в Будапешті євреї почали вважати себе за німців, були задоволені з такого підвищення свого чину й гадали, що на цьому можна заспокоїтись»[4, с. 106].

Досить оптимістична співпраця в єврейсько-українських відносинах намітилась у 1989 році під час Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову. Тоді на з'їзді була прийнята резолюція « Проти антисемітизму» в якій міститься заклик « стати на захист гідності єврейського народу, його культури, науки, релігії...». Голова Товариства єврейської мови О. Бураковський став членом Великої Ради руху [6, с.117]. Значна частина членів регіональних організацій єврейської культури активно підтримували Народний руху та ставала його членами. Така співпраця єврейських громадських організацій з НРУ була невігідна московському імперському центру. З метою посяти міжетнічний розбрат в Москві терміново була зформовано громадське об'єднання « Пам'ять »,

регіональні організації якого активно діяли у багатьох обласних містах України. На противагу поширенню впливу « Пам'яті» видавництво « Рух-прес» опублікувало Заяву Народного руху « Дати відсіч антисемітським провокаторам »[7. с. 93].

Отже, український і єрейський народи, зберігаючи свою етнічну цілісність і пронісши її крізь історичні епохи, дістались до « землі обітованої» лише у ХХ ст. За право жити на своїй землі ці народи у ХХ ст. заплатили досить високу ціну - Голодомор 30- тих років, влаштований більшовицькою Росією для українців та Голокост 40-вих років, влаштований фашистською Німеччиною . Стосунки двох народів впродовж століть формувались під впливом певних об'єктивних історичних обставин. Так, в часи, коли Галицько-Волинське князівство потрапило під владу Польщі та Литви, відбувалась полонізація української знаті, а євреї, як посередники між польськими поміщиками й селянами стали для останніх символом гноблення та експлуатації. З початком козацько-селянського повстання 1648 року, євреї та польські поміщики, одні із перших, стали його жертвами.

В період революції в Наддніпрянській Україні 1917 року, частина єврейської інтелігенції формально увійшла в склад Центральної Ради, однак, тим хто приєднався до соціалістичного руху судилось відіграти важливу роль під час Російської революції у складі більшовицького радянського уряду.

В процесі становлення у 1989 року Народного руху України за перебудову значна частина єврейського населення підтримала ідею незалежності української держави. Слід відзначити, що саме в період Української революції 90-тих років ХХ ст. почали налагоджуватись цивілізовані стосунки між двома рівноправними та відродженими націями. Після проголошення незалежності України ці відносини успішно розвиваються вже на державному рівні.

Список використаних джерел

1. Маланюк Є. Малоросійство / Є. Маланюк. – К.: ТОВ «Український пріоритет», 2015. – 48 с.
2. Донцов Д. Рік 1918, Київ / Д. Донцов. – К.: «Темпора», 2002. – 206 с.
3. Ентоні Д. Сміт. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / Сміт Ентоні; пер. з англ., Р. Фещенко. – К.: Вид-во «К.І. С.», 2004. – 169 с.
4. Жаботинський В. Вибрані статті з національного питання [Переклад Ізраїля Клейнера] / В. Жаботинський. – К.: Київська нотна фабрика, 1991. – 136 с.
5. Могучій П.-Р. Україна : історія її земель та народів / Павло-Роберт Могучій ; пер. з англ. , Е. Гейдель, С. Грачова і др. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с.
6. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову. – К.: Вид.-во «Укр. енциклопедія», 2009. – 496 с.
7. Тиский М. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації / М. Тиский / моногр. – Луцьк: Твердиня, 2009. – 212 с.